

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
ТРЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО ТОНЧЕВ И ДРУГИ срещу БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 56862/15)

РЕШЕНИЕ

Член 9 • Разпространение от страна на общината в учебните заведения в града на пейоративна и враждебна информация относно евангелското вероизповедание, към което принадлежат сдруженията и пасторите жалбоподатели • Неизпълнение на задължението за неутралност и безпристрастност от страна на властите, поставящо под въпрос легитимността на посочените убеждения • Дисквалифицираща и отхвърляща реторика, която не са необходима, за да се предупредят учениците за възможни злоупотреби от страна на религиозни групи • Не санкционирана от страна на националните власти употреба на тази реторика • Липса на подходящо средство за защита • Непропорционална намеса, надхвърляща свободата на преценка.

СТРАСБУРГ

13 декември 2022 г.

Това решение ще стане окончателно при условията на чл. 44 § 2 от Конвенцията. Може да бъде предмет на редакционни корекции.

По делото Тончев и други срещу България,

Европейският съд по правата на човека (трето отделение) на заседание в състав:

Пере Пастор Виланова (Pere Pastor Vilanova), *председател*,
Георгиос А. Сергидес (Georgios A. Serghides),
Йонко Грозев (Yonko Grozev),
Дариан Павли (Darian Pavli),
Пеетер Роосма (Peeter Roosma),
Йоанис Ктистакис (Ioannis Ktistakis),
Андреас Зюнд (Andreas Zünd), *съдии*,

и Милан Блашко (Milan Blaško), *секретар на отделението*,

Като взе предвид жалба № 56862/15 срещу Република България, с която три физически лица и три религиозни сдружения („жалбоподателите“) – списъкът с жалбоподателите и данните за последните са посочени в приложената таблица – на основание член 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) са сезирали Съда на 11 ноември 2015 г.,

Предвид решението да уведоми българското правителство („Правителството“) за оплакванията по членове 9 и 14 от Конвенцията,

Предвид становищата на страните,

След разисквания в закрито заседание на 15 ноември 2022 г.,

Постановява следното решение, прието на същата дата:

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Жалбоподателите - пастори и религиозни сдружения от евангелското движение - се оплакват, че общинските власти са разпространили в учебните заведения в град Бургас информация за тяхната религия, която считат за враждебна и клеветническа. Според тях това е нарушение на свободата на религията и в тази връзка се позовават на членове 9 и 14 от Конвенцията.

ФАКТИТЕ

2. Тримата жалбоподатели физически лица са представители на евангелското вероизповедание в гр. Бургас. Те се обръщат към Съда в лично качество и от името на религиозните сдружения, които представляват (съответно българска ОБЕДИНЕНА БОЖИЯ ЦЪРКВА БЛАГОВЕСТИЕ в случая на г-н Тончев, първи жалбоподател; ПЪРВА ЕВАНГЕЛСКА СЪБОРНА ЦЪРКВА - на г-н Киряков, трети жалбоподател; и ЕВАНГЕЛСКА ПЕТДЕСЯТНА ЦЪРКВА ФИЛАДЕЛФИЯ - на г-н Кръстев, пети жалбоподател). Трите сдружения жалбоподатели са регистрирани по Закона за вероизповеданията и са

със седалище в гр. Бургас. Всички жалбоподатели са представлявани пред Съда от г-н В. Костов, адвокат в гр. София.

3. Правителството е представлявано от своя агент, г-жа С. Собаджиева от Министерство на правосъдието.

I. ГЕНЕЗИС НА ДЕЛОТО

4. На 9 април 2008 г. Община Бургас издава циркулярно писмо до директорите на училищата в града, подписано от заместник-кмета, от секретаря на местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и от полицейски инспектор. Писмото гласи следното:

„Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните при Община Бургас, съвместно с Министерството на вътрешните работи, изготви информационна справка относно активизацията на нетрадиционни за страната християнски вероизповедания, във връзка с предстоящите Великденските празници. Необходимостта за изготвянето на този материал бе допълнително продиктувана и от зачестилите жалби и оплаквания на родители и пострадали деца, жертва на информационна неосведоменост, липса на отговорност и контрол от страна на училище и семейство.

За целта Ви изпращаме синтезирана информация с адресат всички ученици в повереното Ви училище. Оставяме на Вас да подберете подходящата класна или извънкласна форма, под която да ги запознаете с информационния материал. Под формата на дискусия или в специализирани часове на учениците да бъде разяснено признаците, по които да различават сектите от традиционното за страната Православие.

Държим на обратна връзка, като под формата на Ваша справка ни изпратете в срок до 10 май 2008 г. информация, адресирана до ... Местната комисия .. :

- формата, под която е проведено информирането;
- отзвук от страна на учениците - конкретни примери от преживени инциденти впечатления; констатирани нарушения на човешки права и свободи от страна на сектите;
- Вашето отношение по споделените от учениците примери.“

5. Информационната справка, приложена към писмото, гласи следното:

„Във връзка с предстоящите Великденски празници е установена активизация на всички нетрадиционни за страната ни вероизповедания. Тя се състои в кампания по привличането на нови членове от всички възрасти и социални групи. За целта считаме за необходимо за Ви обърнем внимание на най - основните и опасни религиозни секти, които въпреки официалната си регистрация в Дирекция „Вероизповедания“ към Министерски съвет, нарушават българските закони, правата на гражданите и обществения ред. За повечето хора е трудно различимо кой мисионер към коя религиозна секта принадлежи. Ще се спрем на няколко от най - популярните нетрадиционни църкви, които използват предстоящите християнски празници, за да агитират в своя полза, привличайки нови членове

чрез манипулация. Първоначално всички те се представят за православни християни и разкриват, че всъщност се касае за друга църква „по-добра“ и „по-истинска“.

(1) Свидетели на Йехова

(...)

(2) Църква на Исус Христос и на светиите от последните дни - Мормони

(...)

(3) Евангелските петдесетни църкви в България

(...) Много лесно [тези църкви] могат да бъдат объркани с традиционната за страната Православна църква. Тяхната основна книга също е Библията, но ползват друг превод и тълкуват по различен начин текстовете. Самите те при първоначалните си контакти също се представят за православни християни. Различията им с православната вяра се състоят в това, че те издигат в култ единствено личността на Исус Христос. Те не признават божествените способности на Света Богородица и всички останали светии (...). По тази причина евангелисти не празнуват именни дни и други празници от народния календар. За тях празнуването им е култ към нещо материално и нехристиянско, което евангелската църква третира като „грех“. Тези хора водят по-затворен и ограничен начин на живот, подчинен основно на християнските канони. Техен храм може да представлява и най-обикновена сграда, в която няма икони, не се палат свещи, а свещениците им са обикновени хора, които им разясняват текстове от Библията. На тези сбирки се пеят християнски песни е популярно звучене (...). Често пъти на техни сбирки посетители са изпадали в неестествени състояния на транс, говорейки несвързано (..), а опасността да се получат психически отклонения и разстройства след такъв сеанс е много вероятна. Те примамват своите нови членове с безплатни екскурзии в страната и чужбина с дарения на дрехи, пари и медикаменти, като по този начин стават най-популярни сред социално слаби слоеве. Преди две години мащабна агитаторска кампания от страна на евангелските църкви бе направена чрез безплатната прожекция на филма „Исус“ преда Великденските празници. След прожекциите на всички посетители бяха раздавани анкетни карти, в които те попълват впечатленията си от филма, имена, адреси и телефони. По този начин евангелските църкви злоупотребяват с личните данни, като обезпокояват на домашния адрес или по телефона, лицата попълнили анкетата.

(...)

Характерно за гореизброените секти и други подобни религиозни формации е, че разединяват българската нация и я противопоставят на религиозен принцип. Често срещано явление е незачитането на национални празници и светини, погрешно обяснявано като ненужен култ. При съмнения трябва да се търси на първо място консултация и личен с родител; с подходящ доверен учител или / педагогически съветник и не на последно място със служител на МВР.“

6. На 10 април 2008 г. пресслужбата на общината излиза с прессъобщение, озаглавено „Кметът алармира за активизиране на религиозните емисари по Великденските празници“. Още на следващия ден статии в пресата, печатни и онлайн, отразяват - под заглавия като

„Война на сектите“, „Сектите атакуват преди Великден“ или „Сектите примамват деца със сладолед“ - разпространението от страна на общината на циркулярно писмо по този въпрос.

7. В отговор на циркулярното писмо много училища информират общината, че по време на занятията или на специално организирани дебати учителите са представили на своите ученици информацията, която им е била предоставена. Някои училища докладват за позициите и опасенията, изразени от учениците.

8. Тримата жалбоподатели физически лица предприемат различни стъпки, за да се противопоставят на информацията, съдържаща се в писмото, която според тях представлява неверни, обидни и дискриминационни твърдения. През месец април те се срещат с кмета на града, както и с представители на РДВР и Териториална дирекция „Национална сигурност“. Според жалбоподателите тези срещи не са довели до публично извинение или до друго задоволително за тях решение.

9. В писмо до заместник-кмета от 29 април 2008 г. Териториална дирекция „Национална сигурност“ обяснява, че разпространението на циркулярното писмо от 9 април 2008 г. е било предизвикано от редица жалби или сигнали за дейността на съответните религиозни групи или техните членове, и посочва няколко инцидента, в които са участвали членове на евангелски църкви: злоупотреба от страна на директора на социален дом, който, в нарушение на вътрешния правилник на дома, е раздавал религиозни книги на живущите и ги е принуждавал да посещават религиозни събрания под заплаха от изключване от дома; раздаване на евангелски книги на деца от учителка; неправомерно събиране на лични данни след прожекция на филм; агресивен прозелитизъм спрямо лишени от свобода или хоспитализирани лица. В ново писмо, изпратено до училищата на 22 май 2008 г., общината предоставя списък на протестантските църкви в Бургаска област, като подчертава, че те са надлежно регистрирани в съответствие със Закона за вероизповеданията.

10. На 16 май 2008 г., по време на сесията за въпроси към правителството в Народното събрание, двама депутати задават въпрос на министъра на вътрешните работи относно циркулярното писмо. Министърът определя ситуацията като „недоразумение“ и „частен въпрос“, по който не трябва да се вкарва „особен драматизъм“. Той уточнява, че писмото от 9 април 2008 г. е издадено след многобройни жалби, твърди, че не споделя съдържащите се в него субективни мнения и категорично заявява значението, което придава на религиозната толерантност в България.

11. В писмо от 22 юни 2009 г., адресирано до заместник-кмета на Бургас и до областната дирекция на МВР, третият жалбоподател излага по-специално, че членовете на евангелските църкви са претърпели

незаконно нарушение на правото им на свобода на религията и че са били жертва на дискриминация на религиозна основа. Той иска от съответните власти да изпратят до училищата допълнително писмо, в което да поднесат публично извинение и да се задължат да не действат по този начин занапред. В писмо от 24 септември 2009 г. заместник-кметът отговаря, че изпращането на писмото от общината е било продиктувано от зачестили нарушения, свързани с непознаване на Закона за вероизповеданията от страна на определени религиозни групи, и че е действала с цел защита на непълнолетните в съответствие с член 7, алинея 5 от този закон (параграф 25 по-долу). Тя добавя, че в ново писмо до училищата общината е уточнила, че въпросните религиозни групи са надлежно регистрирани в съответствие със Закона за вероизповеданията (вж. параграф 9 по-горе, *in fine*). Накрая тя уверява, че Община Бургас работи в хармония с всички религиозни общности, които спазват законодателството и допринасят за социалния мир.

II. СЪДЕБНИТЕ ПРОИЗВОДСТВА, ОБРАЗУВАНИ ОТ ЖАЛБОПОДАТЕЛИТЕ

A. Сезирането на административния съд

12. На 1 април 2011 г. жалбоподателите, заедно с няколко други евангелски църкви и пастори, сезират Административен съд – Бургас, позовавайки се на Закона за защита от дискриминация. От една страна те твърдят, че циркулярното писмо от 9 април 2008 г. съдържа клеветнически твърдения и оценки на техните убеждения до такава степен, че разпространението му в училищата се е намесило в свободата им на вероизповедание и е нарушило принципа на отделяне на църквата от държавата, задължението на държавата да запази неутрална позиция и зачитането на равенството на религиите, и оплаквайки се от друга страна, че разпространението на циркулярното писмо в училищата е предизвикало враждебна медийна кампания, те молят съда да установи, че са били третирани по дискриминационен начин и в противоречие със закона, да разпорежи на Община Бургас и на областната дирекция на вътрешните работи да предприемат коригиращи действия и да осъди тези органи да платят глоба и обезщетение за неимуществените вреди, които считат, че са претърпели.

13. След като указва на ищците да уточнят иска си, с определение от 5 октомври 2011 г. административният съд припомня, че съгласно член 74 от Закона за защита от дискриминация (вж. точка 28 по-долу) пред него не може да бъде предявен иск за обезщетение, без Комисията за защита от дискриминация да е установила, че публичен орган е дискриминирал ищците в нарушение на закона. Поради което той

изпраща делото на Комисията и спира производството по иска за обезщетение на ищците. Това определение е потвърдено от Върховния административен съд на 21 декември 2011 г.

В. Производството пред Комисията за защита от дискриминация

14. Комисията за защита от дискриминация провежда няколко заседания, в които събира писмени доказателства и изслушва множество свидетели. Така един ученик, член на една от църквите жалбоподател, заявява, че прочитането на циркулярното писмо в неговия клас го е накарало да се почувства неудобно; един родител на ученик обяснява, че синът му е бил обезпокоен от прочитането и че статиите, публикувани във вестниците, са го накарали да се страхува за сигурността на детето си; жалбоподателите пастори твърдят, че са били обидени от термините, използвани в писмото – по-специално от термина „секта“, с който са окачествени техните църкви – и от твърденията, че извършват действия, противоречащи на закона.

15. В решението си от 1 ноември 2013 г. Комисията приема от една страна, че отговорност за разпространението на циркулярното писмо може да носи единствено Община Бургас, а не МВР, и от друга страна, че действията на общината не представляват дискриминация, основана на религия.

16. По-специално тя отбелязва, че повод за изготвянето и изпращането на циркулярното писмо е постъпила информация – потвърдена от полицията и от Агенция „Национална сигурност“ – относно извършването на незаконосъобразни и неморални действия с прозелитичен характер, за някои от които са подадени жалби до полицията (вж. параграф 9 по-горе); че по време на среща с представители на Агенция „Национална сигурност“ двама от пасторите-жалбоподатели са признали, че е възможно подобни събития да са се случили и че не могат да контролират всички активисти на своите църкви; че в отговорите на училищата се споменават и свидетелства на ученици, към които членовете на религиозните групи, споменати в писмото, са се обръщали, понякога под претекст, че им предлагат безплатни уроци по английски език.

17. Комисията припомня, че упражняването на свободата на религията не трябва да нарушава правата на другите и че държавата е длъжна, когато е необходимо, да предприеме пропорционални мерки, за да гарантира тези права. Като отбелязва, че следва да се прави разграничение между, от една страна, свободата на всеки да изповядва своята вяра и, от друга страна, прозелитизма чрез манипулация или използване на уязвимостта на съответните лица - по-специално деца или лица с умствени увреждания - тя преценява, че именно тази форма на прозелитизъм е предмет на деянията, съобщени от полицията и от

Агенция „Национална сигурност“ (вж. параграф 9 по-горе). Следователно мерки като разпространението на оспорваното писмо преследват законна цел, а именно защита на обществения морал и правата на гражданите. Тя добавя, че в конкретния случай, тъй като е насочен към непълнолетни, прозелитизмът нарушава тяхната свобода на съвестта и правото на родителите да възпитават децата си в избраната от тях религия.

18. Като се позовава на съдебната практика на Съда, Комисията счита, че въпросната мярка - разпространение на информационно писмо, целящо да привлече вниманието на младите хора към злоупотребите на някои религиозни групи - е „предвидена от закона“ по смисъла на Конвенцията и има за цел да защити обществения ред и морал и правата на другите. Тя добавя, че действията на прозелитизъм, насочени към деца, могат да предизвикат враждебни реакции от страна на обществеността, нарушаване на обществения ред и изостряне на религиозната нетърпимост.

19. Освен това, макар да признава, че в циркулярното писмо са направени ненужни обобщения, по-специално чрез представяне като обичайна практика на въпросните религии на действия на прозелитизъм, противоречащи на морала, Комисията преценява, че мярката не е непропорционална на преследваната цел и следователно не представлява незаконен тормоз или дискриминация. Тя отбелязва, че никой не е попречил на жалбоподателите да изповядват своята религия и добавя, че терминът „секта“, който обозначава по-малка религиозна група, сам по себе си не е пейоративен.

С. Производството по съдебен контрол на решението на Комисията за защита от дискриминация

20. Жалбоподателите подават жалба срещу решението на Комисията за защита от дискриминация, която е отхвърлена от Административен съд – София град на 5 юни 2014 г. Съдът отбелязва, че жалбоподателите - физически лица или религиозни сдружения - не са визирани лично в писмото на общината и че писмото само описва разликите между различните вероизповедания и осъжда понякога агресивните практики на прозелитизъм на представители на някои от тях, така че не е установено наличието на действия, които могат да бъдат счетени като дискриминационно третиране или тормоз по смисъла на Закона за защита от дискриминация. Що се отнася до твърдението, че информацията, съдържаща се в оспорваното писмо, и тази, разпространена от пресата, е клеветническа и обидна, съдът го намира за неоснователно. Той счита, че негативното възприемане на тази информация от страна на жалбоподателите не е обективно обосновано. Той също така постановява, че съдържанието на писмото не

представлява нарушение на свободата на религията, като обяснява, че упражняването на това право не може да доведе до ограничаване на възможността на други лица да критикуват дадена религия или да разпространяват обективна информация, дори и негативна. Той добавя и, че писмото не съдържа обидни и дискриминационни изрази и послания, а изразява критични възгледи, основано на конкретни данни от сигнали и жалби, регистрирани от компетентните органи, и не е насочено лично към жалбоподателите.

21. Жалбоподателите подават касационна жалба. С решение от 12 май 2015 г. Върховният административен съд отхвърля жалбата, като възприема изцяло мотивите на административния съд. Той отбелязва, че писмото на общината се основава на конкретни сигнали, описани в писмото на Агенция „Национална сигурност“ от 29 април 2008 г. (вж. параграф 9 по-горе), отнасящи се до факти, които двама от жалбоподателите, г-н Тончев и г-н Кръстев, не са оспорили, когато са били изложени пред тях. Той добавя, че не изглежда описанието на религиозните практики на жалбоподателите, което те смятат за неточно или дори смехотворно, да почива на дискриминационни мотиви или само по себе си да представлява дискриминационно отношение, основано на религия или убеждения. В тази връзка той намира, че възприятията на жалбоподателите относно информацията, която те считат за невярна, обидна или тенденциозна, не са достатъчни, за да се заключи, че въпросните действия са били обективно дискриминационни, още повече че според него въпросното писмо не съдържа никакви обидни или дискриминационни изрази, особено по отношение на жалбоподателите.

22. С влизането в сила на решението на Комисията, Административен съд – Бургас възобновява производството по иска за обезщетение на жалбоподателите (вж. параграф 13 по-горе), обявява го за недопустим и прекратява производството на 26 май 2015 г. Жалбоподателите не обжалват това решение.

ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

I. КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

23. Съгласно член 6 от Конституцията от 1991 г. всички граждани се раждат свободни и са равни пред закона.

24. Член 13 от Конституцията провъзгласява свободата на вероизповеданията и отделянето на религиозните институции от държавата. Член 37 гарантира свободата на съвестта и мисълта, както и свободния избор на вероизповедание, религиозни или атеистични възгледи. В член 37, алинея 2 се посочва, че свободата на съвестта и вероизповеданието не може да бъде насочена срещу националната

сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани.

II. ЗАКОН ЗА ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯТА

25. Законът за вероизповеданията, влязъл в сила на 1 януари 2003 г., съдържа гаранции, подобни на предвидените в Конституцията по отношение на свободата на вероизповедание. Освен това член 7, алинея 5 от него гласи следното:

„Религиозните общности и институции не могат да включват в дейността си малолетни лица, освен с изричното съгласие на техните родители или настойници. Непълнолетните лица могат да бъдат включвани в дейността на религиозните общности и институции, освен ако има изричното несъгласие на техните родители или попечители.“

III. ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

26. Законът за защита от дискриминация, в сила от 1 януари 2004 г., забранява всякаква пряка или непряка дискриминация, както и всяко действие на тормоз, основани по-специално на религия или убеждения (членове 4 и 5 от закона).

27. Всяко лице, което смята, че е жертва на такива действия, може да инициира производство пред Комисията за защита от дискриминация – специализирана юрисдикция, създадена с този закон (член 50). Комисията може да установи дали е налице дискриминационно третиране и, ако е така, да разпорежи мерки за прекратяване на нарушението или за възстановяване на положението, или да наложи финансова санкция (член 65 от закона). Решението на Комисията подлежи на обжалване пред административните съдилища (член 68).

28. Съгласно член 74 от закона, когато Комисията установи дискриминационно третиране, потърпевшите страни могат да започнат производство за обезщетение съгласно правилата на общото право. Когато извършителят на дискриминацията е публичен орган или държавен служител, искът трябва да бъде предявен пред административните съдилища въз основа на закона за отговорността на държавата.

29. Член 71 от закона предвижда и, че всяко лице, което счита, че е жертва на дискриминация, може да сезира директно гражданските съдилища, които могат да установят дали е имало дискриминационно третиране и, ако е така, да осъдят отговорното лице да възстанови положението в първоначалното му състояние, да се въздържа от подобни действия в бъдеще и да плати обезщетение на жертвата за претърпените вреди. Това е алтернатива на производството пред Комисията за защита от дискриминация.

ПРЕЦЕНКАТА НА СЪДА

I. ОТНОСНО ЖАЛБАТА, ПОДАДЕНА ОТ ПЕТИЯ И ШЕСТИЯ ЖАЛБОПОДАТЕЛ

30. С писмо от 9 декември 2021 г. петият жалбоподател, г-н Кръстев, обяснява, че се е оттеглил от функциите на пастор и желае да оттегли жалбата, подадена от негово име и от името на Евангелска петдесятна църква Филадельфия, която е представлявал и която е шестият жалбоподател. Съдът отбелязва, че тези двама жалбоподатели няма да поддържат жалбата си по смисъла на член 37 § 1 (а) от Конвенцията и освен това не вижда основания, свързани със зачитането на правата на човека, гарантирани от Конвенцията и протоколите към нея, които да налагат допълнително разглеждане на жалбата за целите на член 37 § 1 *in fine*. Поради това жалбата следва да бъде заличена от списъка на делата в частта, отнасяща се до петия и шестия жалбоподател, като разглеждането ѝ следва да продължи само в частта, касаеща първите четирима жалбоподатели.

II. ОТНОСНО ТВЪРДЯНОТО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕНОВЕ 9 И 14 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

31. Останалите четирима жалбоподатели, които поради практически съображения в останалата част на настоящото решение ще бъдат наричани само „жалбоподателите“, твърдят, че циркулярното писмо, разпространено от Община Бургас в училищата в града на 9 април 2008 г., представлява неоправдана и дискриминационна намеса в правото им на свобода на религията. Те се позовават на член 9 от Конвенцията, разглеждан самостоятелно и във връзка с член 14. Неговите разпоредби гласят следното:

Член 9

„1. Всеки има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва свободата на всеки да променя своята религия или убеждения и свободата да изповядва своята религия или убеждения индивидуално или колективно, публично или в частен кръг, чрез богослужение, преподаване, практикуване и спазване на ритуали.

2. Свободата да се изповядват религията или убежденията подлежи само на такива ограничения, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност, за защитата на обществения ред, здравето и морала или за защитата на правата и свободите на другите.“

Член 14

„Упражняването на правата и свободите, изложени в (...) Конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.“

А. По допустимостта

1. Относно неизчерпването на вътрешноправни средства за защита

32. Правителството твърди, че жалбоподателите не са изчерпали вътрешноправните средства за защита, тъй като не са обжалвали решението от 26 май 2015 г., с което Административен съд – София е отхвърлил иска им за обезщетение (вж. параграф 22 по-горе). То счита, че констатацията на Комисията за защита от дискриминация за липса на дискриминационно третиране не е пречила на жалбоподателите да търсят обезщетение по Закона за отговорността на държавата на другите основания, посочени в техния първоначален иск, включително твърдяното нарушение на свободата им на религия (вж. параграф 12 по-горе).

33. Жалбоподателите възразяват, че предвид констатацията на Комисията за липса на дискриминация и потвърждаването на това решение от Върховния административен съд, обжалването на определението на Административния съд би било обречено на неуспех.

34. Съдът припомня, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита изисква обикновено да се използват онези средства за защита, които са налични и достатъчни, за да осигурят обезщетение за твърдените нарушения. Такива средства за защита трябва да съществуват с достатъчна степен на сигурност, както на теория, така и на практика, в противен случай те нямат желаната ефективност и достъпност. За да се счита за ефективно, средството за защита трябва да има и разумни изгледи за успех (*Vičković и други срещу Сърбия* (предварително възражение) [Голяма Камара], № 17153/11 и 29 други, §§ 71 и 74, 25 март 2014 г.). В настоящия случай Съдът отбелязва, че макар в жалбата си жалбоподателите наистина да твърдят не само, че разпространението на циркулярното писмо от 9 април 2008 г. е било дискриминационно, а и че е нарушило свободата им на религия или задължението на държавата за неутралност (вж. параграф 12 по-горе), тези основания изглеждат неразривно свързани и са разгледани като такива в производството по Закона за защита от дискриминация. Нищо не дава основание да се приеме, че някое от тези аргументи би могъл да послужи като основа за присъждане на обезщетение в отделно производство по Закона за отговорността на

държавата. При тези обстоятелства изглежда, че решението на административния съд да отхвърли искането на жалбоподателите за обезщетение на основание, че Комисията за защита от дискриминация не е установила дискриминационно третиране, е било единственото възможно средство за защита съгласно националното право (вж. параграфи 22 и 28 по-горе). Следователно нищо не подсказва, че обжалването на това решение би имало разумни изгледи за успех, така че жалбоподателите не са били длъжни да подават такава жалба за целите на член 35 § 1 от Конвенцията. Поради което възражението на Правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита трябва да бъде отхвърлено.

2. Относно статута на жертва на жалбоподателите

35. Считаючи, че действията на общината не са се намесили пряко и значително в правото на жалбоподателите да изповядват своята религия, Правителството поддържа, че същите не могат да твърдят, че са „жертви“ по смисъла на член 34 от Конвенцията на твърдените от тях нарушения. В тази връзка то се позовава на решението, постановено от Съда по делото *Християнска федерация на Свидетелите на Йехова на Франция срещу Франция* (№ 53430/99, ЕСПЧ 2001-XI).

36. Жалбоподателите отговарят, че някои членове на техните църкви са претърпели конкретни последици от разпространението на циркулярното писмо от страна на общината. В тази връзка те твърдят, че тяхната ситуация е доста подобна на описаната в решението *Leela Förderkreis e.V. и други* (№ 58911/00, 6 ноември 2008 г.), постановено от Съда по дело, отнасящо се до информационна кампания, проведена от Германските власти по темата за потенциалните опасности от сектантските движения, и отбелязват, че статутът на жертва на сдружението жалбоподател, към което е насочена тази кампания, не е бил оспорен.

37. Съдът счита, че при конкретните обстоятелства по делото въпросът за статута на жертва на жалбоподателите е тясно свързан с основателността на техните оплаквания и най-вече със съществуването или липсата на нарушение на гарантираните от Конвенцията техни права. Поради това той счита, че повдигнатото в тази връзка от Правителството възражение трябва да се съедини към разглеждането на жалбата по същество.

3. Заключение по допустимостта

38. Констатирайки, че жалбата не е явно необоснована или недопустима на друго основание, посочено в член 35 от Конвенцията, Съдът я обявява за допустима.

В. По същество

1. Тези на страните

39. В разпространението от страна на Община Бургас на писмото от 9 април 2008 г., което според тях съдържа клеветнически и пейоративни твърдения за религията им, жалбоподателите виждат нарушение на правото им на свобода на религията. Те обясняват, че в писмото, което далеч не е лишено от правно действие, както Съдът е приел за оспорвания доклад по делото *Християнска федерация на Свидетелите на Йехова на Франция* (цитирано по-горе), са формулирани конкретни указания на вниманието на директорите на училищата и с него е поискано от тях да докладват за начина, по който тези указания са били изпълнени. Освен това според тях от доказателствата, които са представили във вътрешното производство (вж. параграф 14 по-горе), произтича, че разпространението на писмото е оказало въздействие върху упражняването на свободата на религия от страна на членовете на техните църкви.

40. Жалбоподателите твърдят и, че, окачествявайки религията им като „опасна секта“, чиито практики могат да причинят „психически разстройства“ (вж. параграфи 4 и 5 по-горе), държавните власти са нарушили свободата им на религия и - макар прозелитизмът да е съществен елемент от практикуването на тяхната вяра - са действали по начин, който би могъл да разубеди потенциалните нови последователи да се присъединят към тях. Като имат предвид, че в оспорваното писмо е използван език, който те считат за силно обиден и клеветнически, както и начина, по който се поставя под въпрос легитимността на техните убеждения в сравнение с тези на други религиозни групи, действащи в България, по-специално на доминиращата православна религия, жалбоподателите считат, че властите, пренебрегвайки задължението за неутралитет, с което са обвързани, и без да могат да се позоват на намерението да защитят обществения ред, правата на трети страни или всякаква друга законна цел, посочена в член 9 § 2 от Конвенцията, са нарушили свободата им на религия и са действали по дискриминационен начин.

41. Според Правителството жалбоподателите не могат да твърдят, че са жертви на намеса в упражняването на правото им на свобода на религията. По-конкретно те твърдят, че разпространеното на 9 април 2008 г. писмо не е имало правно действие; че то е излязло от общината и е отразявало единствено мнението на неговите автори, че централните органи - Парламентът и министърът на вътрешните работи - са държали да подчертаят, че се разграничават от подобни възгледи; че то в никакъв случай не е имало за цел да предизвика враждебно отношение към въпросните религиозни движения, а, призовавайки за бдителност определена част от населението - учениците и училищните

администрации - да предотврати евентуални злоупотреби и да успокои родителите; че то не е било насочено към лица, които могат да бъдат идентифицирани; че в него не са предписани или препоръчани негативни мерки срещу ученици, които са последователи на въпросните религиозни движения; че жалбоподателите не са посочили отрицателен ефект от въпросното писмо; и че то е било изолиран акт, тъй като впоследствие властите са се въздържали от използване на език, който би могъл да се възприеме като обиден, и многократно са уверявали, че въпросните движения не се считат за „опасни“.

42. Що се отнася до употребата на термина „секта“ Правителството твърди, че според общоприетото определение на български език той не е непременно с пейоративен смисъл. Относно квалификацията „опасен“ то твърди, че авторите на писмото не са искали да я използват за всички посочени религиозни сдружения, а само за тези, чиито действия могат да нарушат правата на други граждани.

43. Освен това Правителството отбелязва, че според признанието на самите жалбоподатели твърдяното увреждане на доброто име на тяхната религия е причинено от начина, по който действията на общината са били представени от журналистите, с други думи от частните медии. В тази връзка то добавя, че религиозните общности не могат да претендират, че са защитени от критика, и че във всеки случай жалбоподателите са могли да използват предвидените от вътрешното право средства за защита при такива обстоятелства срещу въпросните публикации.

44. Правителството твърди, че дори и фактите, от които се оплакват жалбоподателите, да представляват намеса в упражняването на правото им на свобода на религията, тази намеса е предвидена в закона, преследва легитимна цел и е необходима за постигането на тази цел. Поспециално то твърди, че част от функциите на общината и на местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните е да предприемат превантивни мерки, които намират за подходящи, включително да предоставят информация за поведение, което считат за потенциално опасно за малолетните и непълнолетните. Доколкото личностното и социалното развитие на малолетните и непълнолетните може да бъде застрашено от увеличаване на неподходящи прояви на прозелитизъм - както показват няколко случая, в които такива прояви са довели до радикални промени в личността и до психологически разстройства при някои деца - организирайки информационна и превантивна операция по тази тема, която попада в рамките на позитивните им задължения за защита на младежите, без да нарушават свободата на религия на жалбоподателите, властите не са превишили свободата си на преценка в това отношение.

2. Преценката на Съда

а) Общи принципи

45. Защитена от член 9, свободата на мисълта, съвестта и религията е една от основите на „демократичното общество“ по смисъла на Конвенцията. Тази свобода, в нейното религиозно измерение, е сред най-съществените елементи на идентичността на вярващите и на тяхната концепция за живота, но тя е ценен актив и за атеистите, агностиците, скептиците или безразличните. Става въпрос за плурализъм - трудно извоюван през вековете - който е неразделна част от едно такова общество (вж., наред с други, *Kokkinakis срещу Гърция*, 25 май 1993 г., § 31, Серия А № 260 А).

46. Въпреки че религиозната свобода е преди всичко въпрос, отнасящ се до индивида, тя включва и правото на „изразяване на религията“, включително правото на опит да убедиш ближния си, например чрез „проповед“ (*нак там*). Член 9 обаче не защитава всяко действие, мотивирано или вдъхновено от религия или убеждения. По този начин той не защитава неморалния прозелитизъм, като дейности, предлагащи материални или социални предимства, или упражняването на неправилен натиск с цел присъединяване към някоя църква (*Kokkinakis*, цитирано по-горе, § 48, и *Larissis и други срещу Гърция*, 24 февруари 1998 г., § 45, Recueil des arrêts et décisions 1998 I).

47. Съгласно член 9 § 2 от Конвенцията всяка намеса в упражняването на правото на свобода на религията трябва да бъде „необходима в едно демократично общество“. Намесата се счита за „необходима в едно демократично общество“ за постигане на законна цел, ако отговаря на „належаща обществена потребност“ и по-специално ако е пропорционална на преследваната от закона цел и ако причините, с които националните органи я оправдават, изглеждат „релевантни и достатъчни“ (вж., наред с много други, *Bayatyan срещу Армения* [Голяма Камара], № 23459/03, § 123, ЕСПЧ 2011 г., *Fernández Martínez срещу Испания* [Голяма Камара], № 56030/07, § 124, ЕСПЧ 2014 г. (извлечения), и *İzzettin Doğan и други срещу Турция* [Голяма Камара], № 62649/10, § 105, 26 април 2016 г.).

48. Изискването намесата да отговаря на „належаща обществена потребност“ налага, че терминът „необходима“ не притежава гъвкавостта на термини като „полезна“ или „подходяща“ (*Svyato-Mukhaylivska Parafiya срещу Украйна*, № 77703/01, § 116, 14 юни 2007 г.). По-специално, при разглеждането на намесата, предмет на оплакване, въз основа на цялата преписка по делото трябва да се изключи съществуването на мярка, способна да засегне в по-малка степен въпросното основно право и да постигне същата цел, а органите на държавата ответник трябва да докажат, че такава мярка не е могла да бъде предприета (*Библейски център на Република Чувашия срещу*

Русия, № 33203/08, § 58, 12 юни 2014 г.). Във всеки случай, когато разглежда пропорционалността на дадена намеса, Съдът трябва да се увери, че националните власти са приложили правила, които са в съответствие със залегналите в Конвенцията принципи, и освен това са се основавали на приемлива преценка на релевантните факти (вж. *Partidul Comunistilor (Nepeceristi) и Ungureanu срещу Румъния*, по. 46626/99, § 49, ЕСПЧ 2005-I (extracts), и *Svyato-Mykhaylivska Parafiya*, цитирано по-горе, § 138).

49. Въпреки че националните власти са първите, които да преценят дали са изпълнени всички условия на член 9 § 2, Съдът е този, който трябва да разреши окончателно въпроса за необходимостта от намеса по отношение на изискванията на Конвенцията. В тази връзка трябва да се предостави известна свобода на преценка на компетентните национални органи. Степента на тази свобода е променлива и зависи от редица фактори, сред които са вида на въпросното право, гарантирано от Конвенцията, значението му за съответното лице, естеството на намесата и нейната цел. Тази свобода е по-ограничена, когато въпросното право е важно за гарантиране на ефективното упражняване на признатите основни права на лицето. Следователно, когато е застрашен особено важен аспект от съществуването или идентичността на дадено лице, оставената на държавата свобода на преценка е потясна. От друга страна, тя е по-широка, когато в държавите-членки на Съвета на Европа не е налице консенсус по отношение на относителната значимост на заложените интереси или на най-добрите средства за защитата им. По принцип свободата на преценка е широка и когато държавата трябва да намери баланс между конкуриращи се частни и обществени интереси или различни права, защитени от Конвенцията (*Fernández Martínez*, цитирано по-горе, § 125). В тази връзка Съдът отново припомня, че като надзорна юрисдикция, той трябва да разгледа оспорваната намеса в светлината на целия казус (*Метрополитанската църква на Бесарабия и други срещу Молдова*, № 45701/99, § 119, ЕСПЧ 2001 XII).

б) Прилагане на принципите в настоящия случай

і. Относно съществуването на намеса

50. В началото Съдът отбелязва, че оплакванията на жалбоподателите не се отнасят до статиите в пресата, които отразяват предприетите от общината стъпки, а само до действията на органи като Община Бургас или службите на Министерството на вътрешните работи.

51. В цитираното по-горе решение *Християнска федерация на Свидетелите на Йехова на Франция*, на което се позовава Правителството, Съдът е разгледал въпроса дали редица мерки, от които

се оплаква сдружението жалбоподател, са, както твърди засегнатото лице, следствие от парламентарен доклад, с които Свидетелите на Йехова са включени в списъка на религиозните движения, които могат да бъдат квалифицирани като „секта“ според редица критерии, сред които са психическа нестабилност, прекомерни финансови искания, физически увреждания, привличане на деца или нарушаване на обществения ред. Тъй като сдружението жалбоподател не е доказало, че оспорваните мерки имат пряка връзка с въпросния парламентарен доклад или че са нарушили правата и свободите, гарантирани от Конвенцията, Съдът е счел, че същото не може да претендира, че е „жертва“ на нарушение по смисъла на член 34 от Конвенцията, и е отхвърлил жалбата на това основание.

52. В настоящия случай обаче, въпреки че жалбоподателите - две църковни сдружения и двама евангелски пастори, служещи в град Бургас - се оплакват от нарушения на свободата на религия на техни членове и единовърци, те се оплакват и от разпространението от страна на общината на този град на циркулярно писмо, което според тях съдържа пейоративно и обидно описание на техните вярвания и практики. Съдът отбелязва, че неговата съдебна практика след горепосоченото решение по делото *Християнска федерация на Свидетелите на Йехова на Франция* бележи промяна по въпроса дали употребата на дисквалифицираща реторика спрямо дадена религиозна общност може да се анализира като нарушение на правата, гарантирани от член 9 от Конвенцията. Така в две по-нови решения, *Leela Förderkreis e.V. и други* (цитирано по-горе) и *Centre des sociétés pour la conscience de Krishna en Russie u Frolov срещу Русия* (№ 37477/11, 23 ноември 2021 г.), Съдът приема, че използването на враждебни или обидни термини по отношение на религиозна общност в документи, издадени от държавни органи, доколкото могат да има отрицателни последици за упражняването на свободата на религия от страна на нейните членове, е достатъчно, за да представлява нарушение на правата, гарантирани от член 9 от Конвенцията (*Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, § 84, и *Centre des sociétés pour la conscience de Krishna en Russie u Frolov*, цитирано по-горе, § 38). Съдът не вижда причина да се отклони от приетия в тези две решения подход, тъй като повдигнатите от жалбоподателите по настоящото дело оплаквания са сходни.

53. В настоящия случай Съдът счита, че термините, използвани в циркулярното писмо и информационната справка от 9 април 2008 г., с които се окачествяват определени религиозни течения, включително евангелизма, към който принадлежат сдруженията жалбоподатели, като „опасни религиозни секти“, които „нарушават българските закони, правата на гражданите и обществения ред“ и чиито срещи излагат участниците в тях на риск от „психически разстройства“ (вж. параграф 5 по-горе) – в действителност могат да се възприемат като пейоративни

и враждебни. Той отбелязва, че въпросните документи са разпространени от Община Бургас, градът, в който сдруженията и пасторите жалбоподатели са упражнявали дейността си, във всички учебни заведения в града, които са били поканени да запознаят учениците с тях и да дадат обратна връзка за начина, по който е била представена информацията, и за начина, по който са реагирали децата. При тези обстоятелства, дори оспорваните мерки да не са ограничили пряко правото на пасторите жалбоподатели или на техните единоверци да изразят своята религия чрез богослужение и практики, в светлината на своята съдебна практика, цитирана по-горе (параграф 52 по-горе), Съдът счита, че е възможно тези мерки да са имали отрицателни последици върху упражняването от страна на членовете на въпросните църкви на тяхната свобода на религията.

54. Съдът припомня и, че един църковен или религиозен орган може като такъв да упражнява от името на своите членове правата, гарантирани от член 9 от Конвенцията (*Cha'are Shalom Ve Tsedek срещу Франция* [Голяма Камара], № 27417 /95, § 72, ЕСПЧ 2000 VII), и че при обстоятелства, подобни на тези по настоящото дело, вече е признал съществуването на намеса в правата на религиозно сдружение, както са защитени от член 9 от Конвенцията (*Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, § 84, и *Centre des sociétés pour la conscience de Krishna en Russie и Frolov*, цитирано по-горе, § 38). Що се отнася до жалбоподателите, които са физически лица, като се имат предвид функциите им на пастори и представители на съответните им религиозни общности, Съдът счита, че същите могат да твърдят, че са били лично засегнати от оспорваните мерки. Освен това той отбелязва, че процесуалната легитимация на всички жалбоподатели да се оплачат от въпросните мерки не е била оспорена в рамките на националните производства (вж. параграфи 12-22 по-горе).

55. От гореизложеното Съдът заключава, че мерките, от които се оплакват жалбоподателите, представляват нарушение на правото им на свобода на религията. Тази констатация го кара да отхвърли възражението, повдигнато от Правителството, относно статута на жертви на жалбоподателите по смисъла на член 34 от Конвенцията (вж. параграфи 35-37 по-горе).

ii. Относно обосновката за намесата

56. За да определи дали въпросната намеса нарушава Конвенцията, Съдът трябва да прецени дали тя отговаря на изискванията на член 9 § 2, тоест дали е предписана от закона, дали преследва легитимна цел в светлината на тази разпоредба и дали е необходима и пропорционална на целта. Съдът признава, че, както се твърди от Правителството и както е посочено от Комисията за защита от дискриминация в рамките на националното производство (вж. параграф 18 по-горе), в компетенциите

на общината и на местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните е да предприемат подходящи мерки за защита на малолетните и непълнолетните от потенциалните опасности от инвазивен прозелитизъм, по-специално като им предоставят полезна информация по този въпрос.

57. Що се отнася до необходимостта от намесата, в ситуация като тази по настоящото дело Съдът трябва да провери дали е постигнат справедлив баланс между заложените конкуриращи се интереси, а именно, от една страна зачитането на свободата на религия на жалбоподателите и от друга задължението на националните власти да предоставят на обществеността информация по въпроси от общ интерес (*Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, § 96).

58. Съдът отбелязва в началото, че от доказателствата по делото не се налага извод, че разпространението на оспорваното писмо е попречило на пасторите жалбоподатели или последователите на техните църкви да изповядват своята религия чрез богослужение или чрез своите практики (вж. параграф 53 по-горе; вж. също *Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, § 97).

59. След това отбелязва, че в рамките на националните производства, инициирани от жалбоподателите, националните власти са обосנוвали решението си да разпространят оспорваното писмо с няколко инцидента на територията на общината, свързани със случаи на прозелитизъм, считани за злоупотреба, някои от които са довели до подаване на жалби в полицията (вж. параграфи 4 и 9 по-горе). Те са обяснили подхода си с необходимостта да призоват учениците в града да бъдат бдителни по отношение на подобен риск: става въпрос за защита на малолетните и непълнолетните и избягване на възможни нарушения на обществения ред. Такова правомощие за превантивна намеса по принцип е съвместимо с позитивните задължения, наложени от член 1 от Конвенцията на високодоговарящите се страни за гарантиране на правата и свободите на лицата, които са под тяхна юрисдикция (*Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, §§ 98 99). Държавите имат правомощията да проверяват дали за предполагаеми религиозни цели дадено движение или сдружение извършва дейности, които са вредни за населението или за обществения ред (*Метрополитанската църква на Бесарабия и други*, цитирано по-горе, § 113).

60. В контекста на такъв подход не може да се изключи, че властите могат да правят критични оценки, които биха могли да засегнат религиозната или философската чувствителност на някои лица (*Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, § 97). Въпреки това, за да избегнат нарушаването на свободата на религия, те трябва да гарантират, че въпросната информация е представена по неутрален и

обективен начин (вж. *Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, §§ 97 и 100, и *Universelles Leben e.V. срещу Германия*, № 29745 /96, решение на Комисията от 27 ноември 1996 г.). Съдът припомня, че употребата на обидни думи или необосновани обвинения по отношение на религиозно движение може да наруши член 9 от Конвенцията (*Centre des sociétés pour la conscience de Krishna en Russie и Frolov*, цитирано по-горе, §§ 42-43). В допълнение, освен в изключителни случаи, правото на свобода на религията по смисъла на Конвенцията изключва оценката от страна на държавата на легитимността на религиозните вярвания или средствата за тяхното изразяване (*Хасан и Чауш срещу България* [Голяма Камара], № 30985 /96, § 78, ЕСПЧ 2000 XI, и *Метрополитанската църква на Бесарабия и други*, цитирано по-горе, § 117).

61. Въз основа на тези принципи Съдът счита, че член 9 от Конвенцията не забранява на националните власти да правят критични оценки по отношение на представители или членове на религиозни общности. Той обаче счита, че, за да бъдат съвместими с Конвенцията, тези изявления трябва от една страна да бъдат подкрепени от доказателства за конкретни действия, които могат да представляват риск за обществения ред или за интересите на други лица; от друга страна да избягват поставянето под въпрос на легитимността на въпросните убеждения; и накрая, да останат пропорционални на обстоятелствата в конкретния случай.

62. В настоящия случай от прочита на циркулярното писмо и информационната справка, разпространени в учебните заведения (параграфи 4 и 5 по-горе), не изглежда техните автори да са съобrazили задължението за неутралност и безпристрастност на държавните органи. Напротив, тези документи съдържат негативни и безусловни оценки, по-специално такива, които се състоят в представянето на евангелските църкви като „опасни секти“, които „нарушават българските закони, правата на гражданите и обществения ред“ и „разединяват българската нация и я противопоставят на религиозен принцип“. Нещо повече, те погрешно осъждат като отразяващи обичайна практика на тези църкви някои доказани случаи на злоупотреба с прозелитизъм, което е отбелязано и от Комисията за защита от дискриминация (вж. параграф 19 по-горе). И на последно място, те правят сравнения с доминиращата православна религия и установяват взаимовръзки – по-специално между липсата на почит към „националните светци“ и разделението на българската нация (параграф 5 по-горе) – които могат да се тълкуват като поставяне под въпрос на легитимността на вярванията и практиките на въпросните църкви.

63. Макар Съдът да намира за оправдано намерението да се защитят учениците, като се информират за тези практики, за злоупотреби, които могат да бъдат извършени от някои религиозни групи, той не е убеден,

че употребата на термини като посочените в предходния параграф е била необходима за тази цел.

64. Вярно е, че авторите на въпросното циркулярно писмо, както и други държавни органи, са се опитали да омаловажат значението на инцидента и са изразили решимостта си да зачитат религиозната свобода на посочените в него движения (вж. параграфи 9-11 по-горе). Съдът обаче трябва да отбележи, че думите, които жалбоподателите считат за обидни или клеветящи, не са били официално оттеглени. Съдът отбелязва още, че нито Комисията за защита от дискриминация, нито административните съдилища са сметнали за подходящо да санкционират употребата на тази реторика (вж. параграфи 19-21 по-горе; за сравнение с *Leela Förderkreis e.V. и други*, цитирано по-горе, §§ 23-27 и 100, където, за да заключи, че не е имало нарушение на член 9 от Конвенцията, Съдът е взел предвид решението на германския конституционен съд да забрани употребата на някои термини, считани за противоречащи на принципа на неутрално отношение на държавата).

65. В обобщение, предвид пейоративните и враждебни изрази, които държавните органи са използвали в оспорваното писмо по отношение на религиозното движение, към което са принадлежали жалбоподателите, и факта, че вътрешното производство, образувано от жалбоподателите, не е осигурило подходящо средство за защита на техните оплаквания, Съдът счита, че органите на държавата ответник, надхвърляйки свободата на преценка, с която разполагат по силата на член 9 от Конвенцията, са нарушили непропорционално правото на жалбоподателите на свобода на религията (вж. за сравнение делата *Centre des sociétés pour la conscience de Krishna en Russie и Frolov*, цитирано по-горе, §§ 42-43, и *Leela Förderkreis e. V. и други*, цитирано по-горе, §§ 100-101).

66. Следователно е налице нарушение на член 9 от Конвенцията.

iii. Относно разглеждането на оплакването по член 14 от Конвенцията

67. Съдът счита, че неравностойното третиране, от което се оплакват жалбоподателите, е било надлежно взето предвид в анализа, който го е довел до заключението, че е налице нарушение на член 9, разгледан самостоятелно, и следователно не е необходимо същите факти да се разглеждат отделно от гледна точка на член 14 от Конвенцията (вж. решението по делото *Centre des sociétés pour la conscience de Krishna en Russie и Frolov*, цитирано по-горе, § 44, и *Églises de scientologie de Moscou срещу Русия*, № 18147/02, § 101, 5 април 2007 г.).

III. ОТНОСНО ПРИЛАГАНЕТО НА ЧЛЕНОВЕ 41 И 46 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

A. Относно прилагането на член 46 от Конвенцията

68. Относимите части от член 46 от Конвенцията гласят следното:

„1. Високодоговарящите страни се задължават да изпълняват окончателните решения по същество на Съда по всяко дело, по което те са страна.

2. Окончателното решение на Съда се изпраща на Комитета на министрите, който следи за неговото изпълнение.“

69. Жалбоподателите молят Съда да разпорежи на българските власти, за да поправят нарушенията на Конвенцията, на които смятат, че са жертви, да декларират в ново циркулярно писмо, разпространено до същата аудитория, че оттеглят спорните изрази, съдържащи се в писмото от 9 април 2008 г., и да поемат ангажимент подобни действия да не се повтарят.

70. Правителството твърди, че министърът на вътрешните работи вече се е разграничил от подхода на Община Бургас (вж. параграф 10 по-горе), че след събитията по настоящото дело през 2008 г. подобни инциденти не са се случвали и че с оглед на значителния период от време, който е изминал оттогава, няма смисъл да се отправя опровержение до училищата.

71. Съдът припомня, че съгласно член 46 от Конвенцията договарящите страни са се задължили да изпълняват окончателните решения на Съда по дела, по които са страни, като Комитетът на министрите на Съвета на Европа е отговорен за контрола върху изпълнението им. Преди всичко държавата-ответник, за която е установено, че е отговорна за нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея, трябва да избере, под наблюдение на Комитета на министрите, средствата, които може да използва в рамките на вътрешния си правен ред, за да изпълни задълженията си по този член. За да помогне на държавата-ответник в изпълнението на тези задължения, Съдът може да се опита да ѝ посочи вида на мерките, индивидуални и/или общи, които тя би могла да предприеме, за да сложи край на установената ситуация (вж. наред с други, *Станев срещу България* [Голяма Камара], № 36760/06, §§ 254-255, ЕСПЧ 2012 г.). При обстоятелствата по настоящото дело обаче Съдът счита, че националните власти, в сътрудничество с Комитета на министрите, са в най-добра позиция да вземат решение относно индивидуалните и общите мерки, които трябва да се предприемат в изпълнение на настоящото решение.

В. Относно прилагането на член 41 от Конвенцията

72. Съгласно член 41 от Конвенцията:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът присъжда, ако е необходимо, постановява справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

1. Вреди

73. В допълнение към исканите индивидуални мерки (вж. параграф 69 по-горе) жалбоподателите физически лица претендират по 2 500 EUR всяко, а сдруженията жалбоподатели - по 5 000 EUR, или общо 15 000 EUR, за неимуществените вреди, които смятат, че са претърпели.

74. Правителството твърди, че при обстоятелствата по делото установяването на нарушение на Конвенцията представлява адекватно обезщетение за вредите, които жалбоподателите считат, че са претърпели. Те също така считат, че исканите суми са прекомерни в сравнение със сериозността на намесата в правата на жалбоподателите, която, според тях, е минимална.

75. Съдът счита, че жалбоподателите са претърпели неимуществени вреди, които констатацията за нарушение на Конвенцията не е достатъчна да компенсира. Отсъждайки по справедливост той присъжда на жалбоподателите физически лица пълния размер на тяхната претенция, а именно по 2500 EUR на всеки от тях, и по 3000 EUR на всяко от сдруженията жалбоподатели, плюс всякакви данъци, които биха могли да се начислят върху тези суми.

2. Разходи и разноски

76. Жалбоподателите претендират 3 711 евро за разходите и разноските, които твърдят, че са направили в производството пред националните съдилища, което съответства на 3 482 евро за хонорари на техните адвокати и различни пощенски и офис разходи. Представят фактури, удостоверяващи заплащането на приблизително 790 евро (1 550 лева) за въпросните хонорари и разходи, както и отчет за часовете (общо 98), които твърдят, че са изработени от техния адвокат. Претендират и 6550 евро за разходи за адвокат, които твърдят, че са направени за целите на производството пред Съда. Във връзка с това те предоставят разбивка на отработените часове (общо 32 часа при часова ставка между 200 и 250 евро), за които твърдят, че са отработени от ADF International.

77. Правителството твърди, че претенциите на жалбоподателите по тази точка съдържат вътрешни противоречия и че някои от разходите не

са подкрепени с никакви документи. Във всеки случай то счита, че претенциите са прекомерни.

78. Съгласно практиката на Съда, жалбоподател може да получи възстановяване на направените от него такси и разноски само ако се установи, че същите са били действително извършени, били са необходими и е приложена разумна ставка. По настоящото дело, като взе под внимание документите, с които разполага, и горепосочените критерии, Съдът намира за разумно да присъди на жалбоподателите общо сумите от 2 000 EUR, включително всички разходи, за вътрешното производство и 2 500 EUR за производството пред него, което прави общо 4 500 EUR, плюс всякакви данъци, които биха могли да се начислят върху тези суми.

С ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО,

1. *Решава* да заличи жалбата от списъка на делата си в частта, отнасяща се до петия и шестия жалбоподател;
2. *Съединява* към *разглеждането по същество на делото* възражението на Правителството за липса на статут на жертва на останалите четирима жалбоподатели и го *отхвърля*;
3. *Обявява* жалбата в останалата ѝ част за допустима;
4. *Приема*, че е налице нарушение на член 9 от Конвенцията;
5. *Приема*, че не е необходимо да разглежда отделно оплакването по член 14 във връзка с член 9 от Конвенцията;
6. *Постановява*,
 - a) че в рамките на три месеца от деня, в който съдебното решение стане окончателно в съответствие с член 44, §2 от Конвенцията, държавата ответник трябва да изплати следните суми, конвертирани във валутата на държавата ответник по курса, валиден към датата на плащането:
 - i. 2 500 EUR (две хиляди и петстотин евро) на всеки от жалбоподателите физически лица, посочени с номера 1 и 3 в списъка на жалбоподателите, и 3 000 EUR (три хиляди евро) на всяко от сдруженията жалбоподатели, посочени с номера 2 и 4 в същия списък, плюс всякакви данъци, които биха могли да се начислят върху тази сума, за неимуществени вреди;
 - ii. 4 500 EUR (четири хиляди и петстотин евро) общо на първите четирима жалбоподатели плюс всякакви данъци, които биха могли да се начислят върху тази сума, за такси и разноски;

- b) че от изтичането на гореспоменатия тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер, равен на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка за срока на забава, към която се добавят три процентни пункта;

7. *Отхвърля* иска за справедливо обезщетение в останалата част.

Изготвено на френски език и оповестено писмено на 13 декември 2022 г. в съответствие с член 77, параграфи 2 и 3 от Правилата на Съда.

Милан Блашко
Секретар

Пере Пастор Виланова
Председател

ПРИЛОЖЕНИЕ

Списък с жалбоподатели
Жалба № 56862/15

№	Собствено, ФАМИЛНО ИМЕ	Година на раждане / на регистрация	Гражданство / регистрация	Място на раждане
1.	Живко Тончев ТОНЧЕВ	1961	българско	Бургас
2.	ОБЕДИНЕНА БОЖИЯ ЦЪРКВА БЛАГОВЕСТИЕ	2003	България	Бургас
3.	Радослав Атанасов КИРЯКОВ	1971	българско	Бургас
4.	ПЪРВА ЕВАНГЕЛСКА СЪБОРНА ЦЪРКВА	2004	България	Бургас
5.	Стефан Ненков КРЪСТЕВ	1944	българско	Бургас
6.	ЕВАНГЕЛСКА ПЕТДЕСЯТНА ЦЪРКВА ФИЛАДЕЛФИЯ	2003	България	Бургас